

Notes fonètiques disperses

És únicament per via de mostra de l'extensió donada a les enquestes fetes en el nostre Laboratori que incloem en el present volum aquestes breus notes que versen sobre el jueu-espanyol i sobre el dialecte grec de Corfú, escrites a base d'experiències preses a l'atzar. Volem creure, amb tot, que les dites notes no deixaran d'ésser ben rebudes pels fonetistes en general i pels hel·lenistes, i en particular pels romanistes dialectòlegs que es preocupen vivament de la coneixença minuciosa del castellà d'orient i de la seva evolució històrica especial.

I

SOBRE EL PARLAR JUEU-ESPANYOL

L'individu que ens ha servit per subjecte de les experiències, és en Robert Zavarro (Z), de quaranta sis anys d'edat, de professió intèrpret d'hôtel, natural de Constantinobla, on ha viscut constantment, llevat del temps necessari per fer curts viatges a França i a Bèlgica. El nostre subjecte rebé fins a dotze anys la seva instrucció primària en una escola particular on la llengua en ús era el jueu-espanyol, i, malgrat que per la seva formació posterior, fins als vint anys concorregué al gimnàs, on la llengua oficial era el turc, no per això perdé l'habitud de parlar el seu dialecte matern, que ha seguit cultivant gelosament entre els seus.

Reproduïm i comentem ara alguns exemples que porten sobre les consonants nasals (figs. 3, 4, 5, 6, 7), deixant per endavant establert que allà on la paraula no conté cap d'aquests sons l'ar-

ticulació es presenta netament oral si prescindim d'una ressonància nasal molt tènue que es constata en el veïnatge de les explosives i a la fi del mot. Així es veu en *portál* (fig. 1), on el moviment de la línia del nas coincideix amb l'entrada de la *o*, augmentant un xic fins a l'acabament de la *r*, cessant després durant tot el període d'implosió de la *t* per reparèixer a l'explosió d'aquesta consonant abarcant fins a *l*. El mateix es pot dir de *kéio* (fig. 2) respecte de la secció de línia nasal que va de l'acabament de la *k* a l'acabament de la *ó*. El traçat no és aquí prou net per a jutjar més concretament de la ressonància nasal a la fi del mot. La qual ressonància, però, es pot observar perfectament encara en els exemples *kañte* (fig. 4), *pránso* (fig. 6). Fem notar així mateix que un dels exemples que aportem, *tinája*, amb la consonant sonora *j*, mostra també la dita ressonància nasal en la secció de la línia que li correspon.

Quant a les paraules que contenen una consonant nasal, és lògica la presència de vibracions damunt la línia del nas. Però no ho és tant com sembla atenent al nombre i al caràcter de les que s'hi constaten i a la impressió acústica, perfectament nasal, de les vocals tòniques precedides immediatament de *m* o de *n*. Aquesta impressió acústica de vocals nasals notada al transcriure fonèticament un qüestionari amb Z ens incità a verificar-ne la realitat, que, amb tot, com deixem indicat, no respongné a ço que esperàvem. Així l'exemple *tinája* (fig. 3) que ens dóna ben marcada la duració de la *n* tant a la línia de la boca com a la del nas, ens deixa veure en aquesta, tot d'una, alteració de l'element vibratori decreixent fins a l'acabament de la *á*, que, d'altra banda, en la línia de la boca, no mostra cap afebliment del corrent d'aire. I això, si bé s'acorda amb la gràfica que comentem, s'oposa precisament al fet real d'una *á* plenament nasal com percebeix l'orella. Es podria tal vegada creure que el caràcter de síl·laba directa en el *ná* del cas precedent, condiciona en certa manera o almenys explica el desacord que apuntàvem entre la impressió acústica *nā* i la valor *na* dels traçats. Mes aquesta idea, que seria aprofitable en un altre ordre, no val en el cas nostre. Mirem la paraula *kañte* (fig. 4), que referma clarament la nostra apreciació. Les seccions de la línia del nas corresponents als sons *é*, *n* se'ns mostren delimitades amb tota netedat: la de la *é* amb una ondulació estirada i feble, la de la *n* amb una ondulació compacta i intensa.

Fig. 1

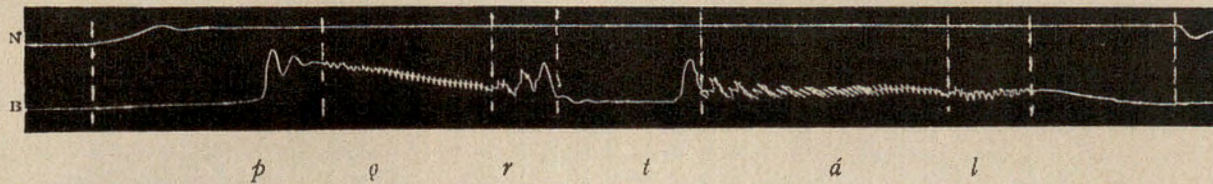

Fig. 2

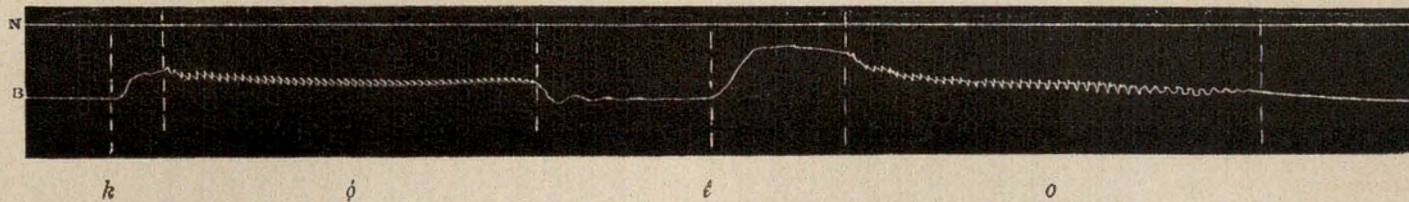
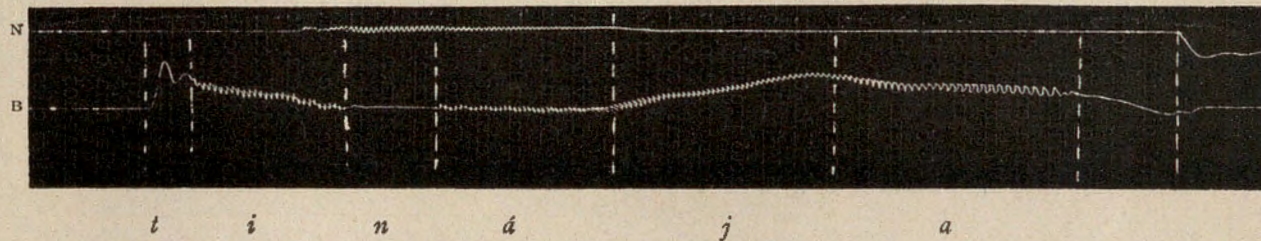

Fig. 3

El caràcter diferent dels dos moments vibratoris revela també una diferència forta d'articulació nasal. Tenim, doncs, aquí també una vocal que, com la de *tinája*, no és en realitat nasal, sinó que, posat que havem de qualificar-la, hem de donar com a nasalitzada. Un indici més per a apoiar aquest qualificatiu el tenim en la desviació ascendent que experimenta la línia del nas a l'entrada de la *é*, coincidint amb la oposada que s'observa sincrònicament a la línia de la boca. Amb tot, l'exemple *pránso* (fig. 5) amb l'absència completa d'element nasal en aquesta línia, damunt de la *á*, no confirma pas aquell qualificatiu que aplicàvem suara a la vocal tònica. Cal dir també que, en aquest cas concret, la vibració nasal de la mateixa *n* es presenta notablement afeblida en comparació amb la dels altres exemples. En canvi, la línia de la boca, on per la consonant nasal no veïem una ondulació precisa (figs. 1, 2), ens mostra aquí un cas oposat. La qual cosa pot explicar d'altra banda l'afebliment anotat de la corresponent secció de la línia del nas. Un fenomen semblant compareix en la paraula *tapón* (fig. 6), encara que aquest exemple ofereix un traçat de major analogia amb el de la fig. 4, com es pot veure pels desviaments de les dues línies a l'entrada d'articulació de la *n*. Diem major analogia i no igualtat, car, per haver-hi igualtat, manca en la regió de la línia nasal corresponent a la *ó*, la sinuositat determinada que allà constatarem per la *é*. Aquesta, en *ó* és tan tènue que no es pot tenir en compte especial, car, en tot cas, podria també ésser, més que una influència regressiva de la *n*, un fenomen espontani que acompanyés la *p*, com es consignava al començament d'aquest article i com es pot observar encara sobre la *a* pretònica de la mateixa fig. 6.

Donem, per fi, la paraula *niyo* (fig. 7), on tenim una visió clara de l'element nasal. Aquí la impressió acústica de les vocals no és de vocals nasals. I amb això concorda ço que ens diuen les gràfiques contràriament als casos més amunt exposats. De totes maneres l'exemple *niyo* de la nostra figura és eloqüent, no tant perquè ens permet circumscriure bé els sons i veure l'escassa influència que l'element nasal té sobre les vocals, com pel fet de donar-nos a conèixer la diferència de caràcter nasal que tenen entre elles les dues consonants *n* i *y*. No cal insistir massa sobre aquest punt, car els moments ondulats de les dites consonants

Fig. 4

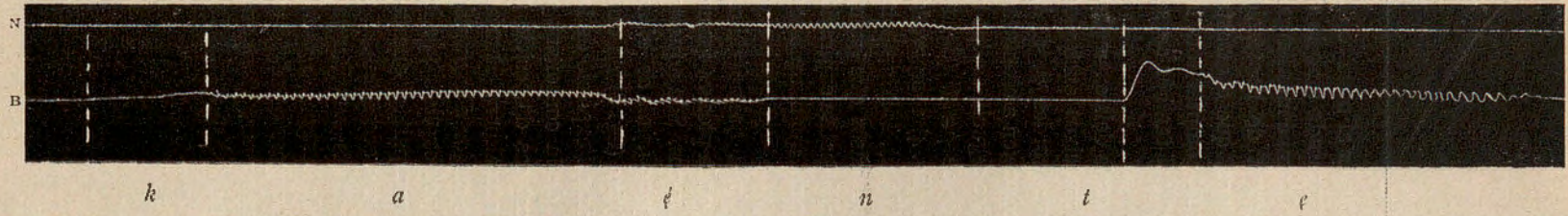

Fig. 5

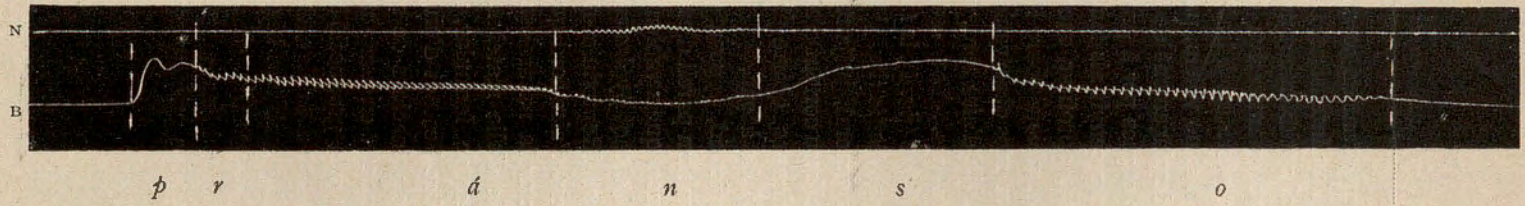
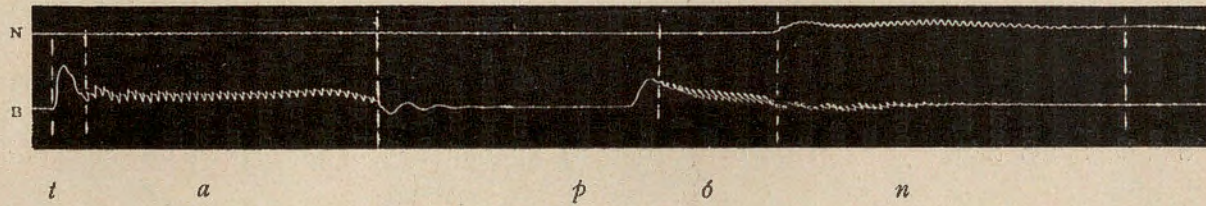

Fig. 6

són prou clars i precisos, tant en ço que es refereix al nombre de les vibracions com a llur intensitat. La *y* comparada amb la *n* és una consonant nasal notablement més forta i també més llarga. Aquesta particularitat quantitativa de *y* ressurc de l'extensió horitzontal del traçat vibratori a la línia del nas, que contrasta fortament amb la de *n* si no volem, per aquesta, comptar tota la secció de línia on el desplaçament de la ploma del tambor acusa la posta en acció dels orgues per a produir-la.

Fins ara ens havem cenyit als fenòmens nasals dels exemples aportats. Però podem aprofitar encara els mateixos exemples per a fer algunes observacions sobre les plosives sordes *p*, *t*, *k*, que hi concorren. Aquestes observacions es redueixen a constatar l'existència d'una sortida d'aire sord, bucal, que segueix sovint a l'explosió de les consonants. Pot veure's la *p* de *portál* (fig. 1) comparada amb la de *tapón* (fig. 6), la *t* de *kañte* (fig. 4) comparada amb les de *portál* (fig. 1), *tinája* (fig. 3) i *tapón* (fig. 6), i així mateix la *k* (figs. 2, 4). En general, jutjant pels pocs casos que tenim presents, sembla que el breu corrent d'aire bucal, la petita expiració que acompanya les plosives, ocorre principalment quan aquestes formen part d'una síl·laba àtona.

Feta aquesta indicació, topem, en una fulla quimogràfica plena de proverbis, amb un parell d'exemples, on la plosiva forma part de la síl·laba tònica, que semblen contradir-nos. Són aquests la forma verbal *tyéne* i el mot *pyédra* en : *ken tyéne tejado de vidrio no éa pyédrā su vizino*. Reproduim-ne un : *tyéne* (fig. 8) en què és ben visible el corrent d'aire sord que segueix a l'explosió de la *t* i que arriba a afectar la naturalesa fònica de la consonant *y* següent, ja prou feble d'ella mateixa. Aquest cas d'oposició a la regla que provàvem de formular, i que naturalment hauria, abans, de fixar-se sobre l'estudi d'un nombre major d'exemples amb tota mena de combinacions de sons, es pot explicar per la fisiologia de la consonant *t* en contacte amb una palatal que facilita el desglosament o la producció de fenòmens accessoris.

La *r* que compareix en dos dels exemples aportats, ens assenya-la que ha estat produïda amb tres batements de llengua en *portál* (fig. 1) i amb dos en *pránso* (fig. 5). Els del primer exemple es poden delimitar fàcilment, i fins indiquen d'una manera clara que dels tres batements els dos primers son sonors i l'altre sord. La

Fig. 7

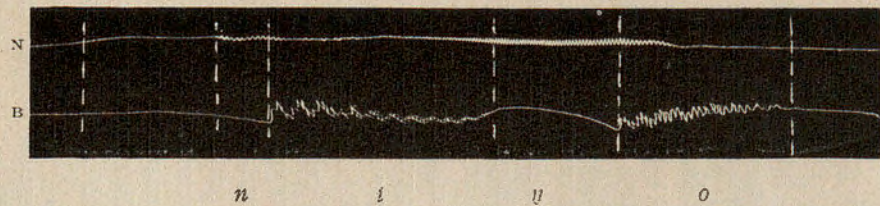

Fig. 8

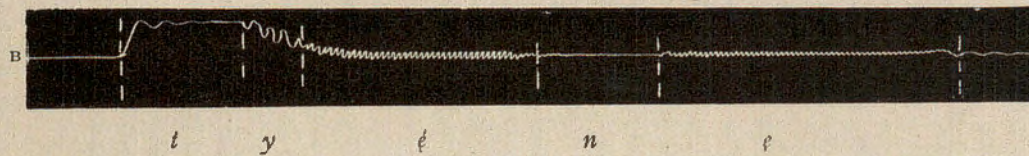
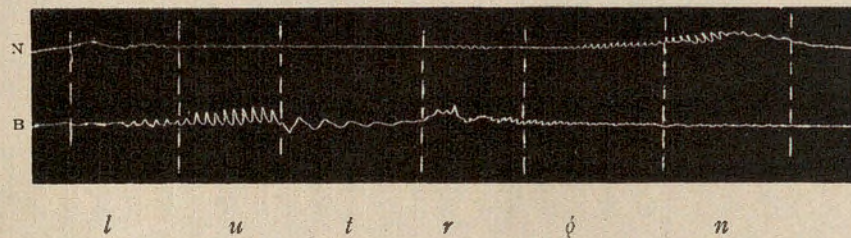

Fig. 9

pèrdua de sonoritat d'aquest és atribuïble a la consonant *t* següent. Quant al segon exemple, indiquem dos batements. Aquests, però, es determinen amb més dificultat per raó d'anar inclosa la *r* dintre la síl·laba i precedint immediatament una vocal amb les vibracions de la qual es confonen les de la consonant.

II

SOBRE EL GREC DE CORFÛ

Per aquestes experiències ens havem servit de Nicolau Santas (S), de mitja edat, de professió comerciant, qui, nascut a la illa, hi ha viscut constantment fins a principis de l'any que corre, que vingué refugiat a Espanya.

Comencem també aquí per donar alguns exemples que reflecteixin simultàniament els corrents d'aire bucal i nasal, i advertim, semblantment a ço que observàvem pel parlar jueu (pàg. 304), que una impressió acústica de nasalitat la tenim també en el grec de Corfú, però sols en les paraules amb terminació *-ov*. I, amb tot, com en el jueu, els traçats del quimògraf no ens confirmen pas absolutament aquell fet. Vegeu *lutrôn* (fig. 9). En aquesta figura, si bé trobem una ondulació ben pronunciada damunt de la *ó*, fixem-nos que és solament sobre la seva segona meitat, i que és precisament a l'acabament de la vocal, que la línia del nas es desvia i augmenta d'intensitat en les vibracions, senyal d'entrada franca de la *n*. Quant al moviment ondulat que acompanya la *r*, no dubtem en atribuir-lo a la consonant sorda *t*, i una cosa semblant, per més que aquí s'hauria de verificar amb més detenció, es pot dir del de la *l* a la inicial. Un comentari igual mereix *ánσροπον* (fig. 10), en què la manca d'un fort element vibratori nasal sobre la *o* resta compensada per l'amplitud del que podríem dir que correspon a la *n*. En aquest exemple, ens és donat ja el veure una vocal nassalitzada, la *á*, per influència de la *n* següent.

No és, però, ço que havem apuntat el més interessant que tenim en els exemples aquí presos sobre l'element nasal en el grec de Corfú. En un sentit oposat al que més amunt indicàvem, tenim una ressonància nasal fortament pronunciada, afectant la vocal

Fig. 10

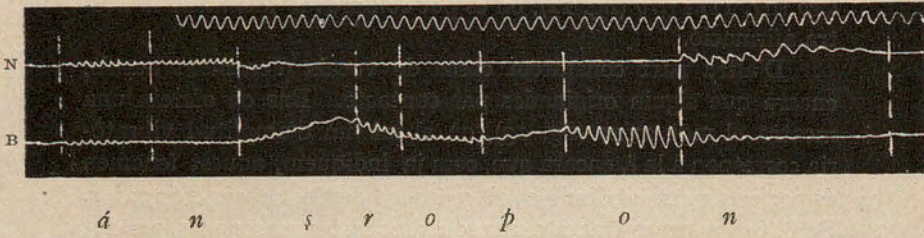

Fig. 11

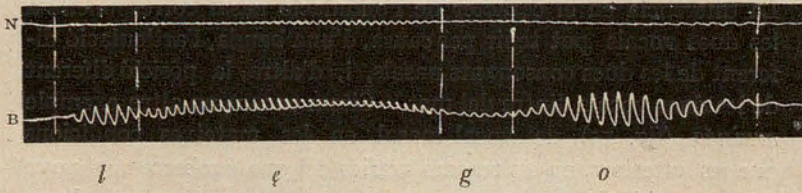

Fig. 12

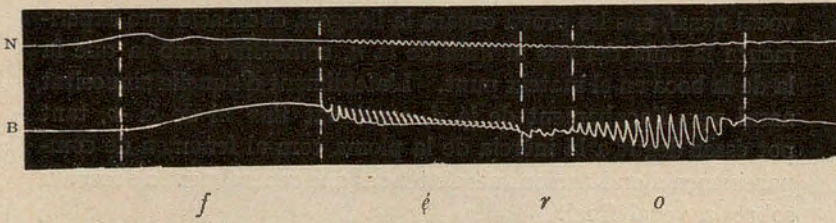
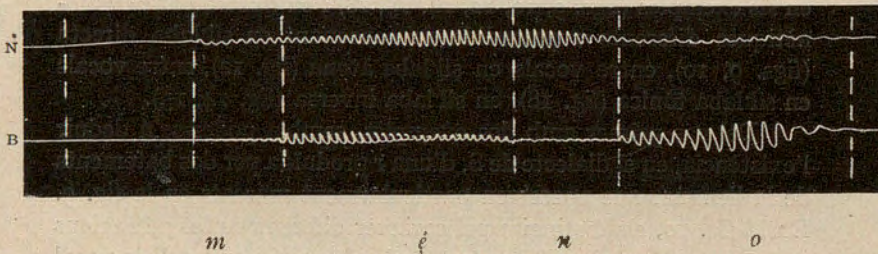

Fig. 13

tònica, en casos d'absència de consonants tals com *p*, *t*, *k*. Aduïm *lêgo* (fig. 11) i *fêro* (fig. 12), on es pot comprovar fàcilment la nostra afirmació.

D'altra part constatem casos de vocals plenament nasals, encara que siguin originades per contacte. Ens en ofereix una mostra el mot *mêno* (fig. 13), on el màxim d'amplitud vibratòria correspon a la *é*, encara que, com ja indiquem, aquest fenomen és perfectament atribuïble al veïnatge de les consonants *m* i *n*. Però, fins quan es tracta d'una sola d'aquestes consonants, restant en conseqüència la vocal parcialment lliure, observem la mateixa particularitat, com ens ho ensenya bé la paraula *zmírni* (fig. 14). La diferència en el caràcter de l'ondulació nasal corresponent a les dues vocals, pot tenir per causa, d'una banda, l'articulació diferent de les dues consonants nasals, i, d'altra, la posició diferent de les dues vocals dintre del mot. Citem encara un altre exemple *arxináo* (fig. 15) de vocal nasal en les mateixes condicions que les anteriors, en els traçats gràfics del qual trobem una nova comprovació del nostre cas. Que no es tracta aquí d'una nasalització senzilla, com sovint es constata en aquestes combinacions fonètiques de nasal + vocal, sinó d'una veritable vocal nasal, ens ho prova encara la lleugera ondulació que experimenta la línia del nas al final de la *n*, coincidint amb la que fa la de la boca en el mateix punt. L'afebliment d'aquella sinuositat nasal vers l'acabament de la *é*, continuat fins al de la *-o*, tant pot ésser degut a la inèrcia de la ploma com al fenomen de compareixença d'ondulacions nasals tènues que generalment s'observen sobre la vocal final.

Aprofitem encara les figures fins ara aportades per a fer altres observacions. I fixem-nos un moment amb la *r* que compareix en sis exemples (figs. 9, 10, 12, 14, 15, 18) i en quatre posicions fonètiques diferents: precedida de consonant en síl·laba directa (figs. 9, 10), entre vocals en síl·laba àtona (fig. 12), entre vocals en síl·laba tònica (fig. 18), en síl·laba inversa (fig. 14, 15).

Del cas primer amb dos exemples, sembla poder-se'n deduir l'existència, en el dialecte de S, d'una *r* produïda per dos batements de la llengua, que apareixen particularment marcats en la fig. 9. En la fig. 10, els distingim pel caràcter diferent de les vibracions que acompanyen el so, comparat amb el que tenen les de la vocal

Fig. 14

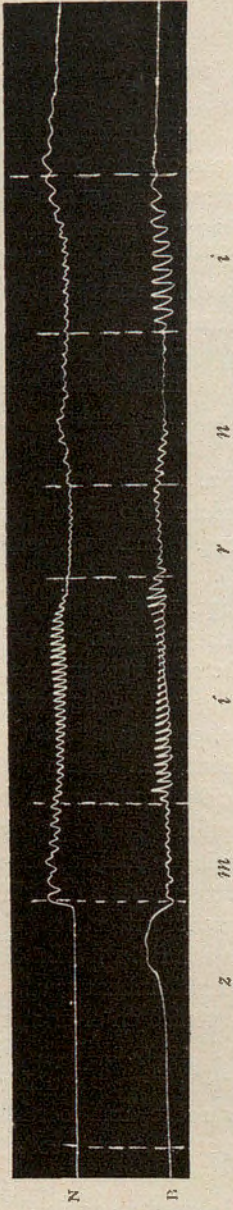
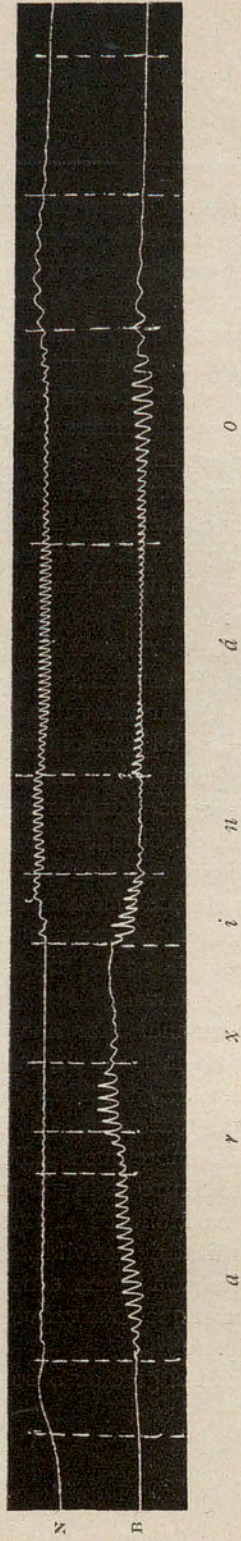

Fig. 15

següent. Ultra això, i atenent-nos al traçat, es pot dir també que aquesta *r* és netament sonora en tota la seva duració, malgrat el veïnatge d'una consonant sorda com la *t* del primer exemple i la *ʃ* del segon. A propòsit d'això és convenient observar que aquesta darrera consonant *ʃ* no és emesa com a sorda, com habitualment es podria creure, sinó que ostenta algunes vibracions sonores, atribuïbles probablement a la *n* que la precedeix. De manera que tindriem aquí, en aquest exemple concret, un cas no massa freqüent en el camp de la fonètica: una influència d'una consonant sonora sobre d'una sorda. Que el reduït nombre de vibracions assenyalades a la *ʃ* no pot procedir de la *r* ens ho indica l'espai sord que hi ha entre els dos fonemes a la línia de la boca, i també el descens sonoritzat que es remarca a la línia del nas a l'acabament de la *n*.

La *r* intervocàlica (fig. 12) ens dóna, com l'anterior, dos batements de llengua. Respecte de la fonicitat, no cal dir que, tractant-se d'una *r* entre vocals, és sonora. Una cosa semblant es pot dir de l'altre exemple de *r* (fig. 18).

Quant a la *r* en síl·laba inversa (figs. 14, 15), no sabriem pas decidir-nos d'una manera definitiva, establint un nombre determinat de vibracions linguals. El caràcter lleugerament seguit de les línies, sense moviments marcats de sortida brusca de l'aire, com els que veïem en les altres figures, ens priva de tot punt acceptable de comparança. Un moviment com l'indicat és únicament visible a la línia del nas en la secció corresponent a la segona part de la *r* el qual moviment, però, aquí no es pot pendre massa com un indicador fixe. Preferim, mal que mal, atenir-nos a la línia de la boca on, malgrat tot, una interpretació plausible dels traçats de *r* sembla indicar-nos que la vibrant està representada per cinc batements a la fig. 14 i per tres a la fig. 15. La diferència en el nombre que s'indica es pot explicar fàcilment per la situació del so dintre de la paraula: en síl·laba tònica en el primer cas, en síl·laba àtona en el segon. En aquest exemple, ultra la major intensitat de les vibracions en el cos de la *r*, es pot notar un cas d'influència d'una consonant sonora *r* sobre una sorda *x*, semblant al que consignàvem més amunt per a la *ʃ* respecte de *n* en la fig. 10.

En el grec de S no constatem un corrent notable d'aire sord

Fig. 16

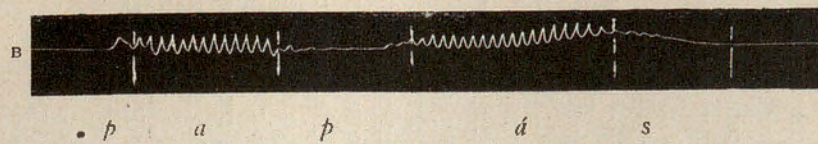

Fig. 17

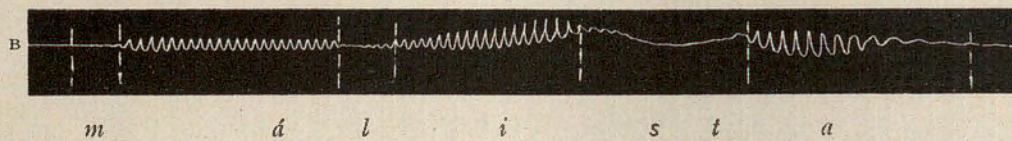
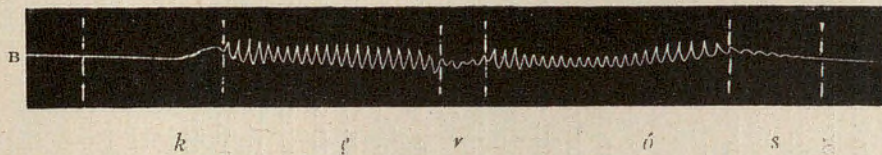

Fig. 18

que acompanyi les consonants plosives sordes *p*, *t*, *k*, com dèiem del jueu-espanyol de Z. Prenem tres exemples amb aquelles consonants (figs. 16, 17, 18) per il·lustrar-ho. En la primera de les figures aduïdes, *papás*, tenim repetida la bilabial en dues posicions característiques: a la inicial de mot i a l'interior entre vocals. En l'una i en l'altra es pot dir que l'entrada de les vibracions sonores pertanyents a la vocal, coincideix amb l'acabament de l'explosió de la *p*. Aquesta, d'altra part, revela una articulació labial més forta a la inicial que a l'interior del mot, com ens ho comprova l'ascensió sobtada de la línia en el primer cas comparat amb el segon.

La *t* (fig. 17) ens confirma la interpretació de la figura anterior, essent aquí l'exemple (*málista*) encara més notable pel fet de trobar-se la consonant linguodental en una síl·laba final àtona, contràriament als dos exemples de *p* dels quals l'un formava part de síl·laba pretònica i l'altra de síl·laba tònica. La *t*, doncs, tampoc ens assenyala la presència d'un element aspirat darrera la seva explosió.

No és exactament així, en canvi, respecte de la *k* de *kerós* (fig. 18), on, si bé tenim un moviment ascendent poc pronunciat de la línia, degut al caràcter articulatori de la consonant, notem una duració major del moment explosiu que el de les altres consonants. Amb tot, no gosàriem pas interpretar aquest augment de duració com a signe d'un fonema sord anax, més que més si tenim en compte que les vibracions vocàliques comencen justament allà on termina l'ondulació total de la línia de la consonant velar sorda.

P. BARNILS